
УДК (UDC) [327 : 623.764] (73)
DOI: 10.26693/ahpsxxi2023.06.015

MISSILE DEFENCE ISSUE IN THE U.S. POLICY: THE IMPACT ON THE EUROPEAN SECURITY

Maksym Skrypnyk,

e-mail: skrypnyk.corp@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9212-9132>

*Odesa I.I. Mechnikov National University,
Ukraine, 65082, Odesa, Dvorianska str., 2*

Abstract

The spread of missile technology in the XXI century among countries with openly anti-Western policies led to a return to the issue of building a national missile defence system in U.S. policy. However, later the United States announced plans to develop a European missile defence system. Thus, the article examines the reasons that actualized the missile defence issue in Washington's security policy, including those that led to the emergence of ideas for the deployment of a European missile defence system in the XXI century. Tracing the history of the issue at the end of the XX century, the author reveals the complexity of the missile defence issue, which is associated with its ambiguous assessment both within the American political establishment and with the international reaction. It is noted that missile defence is part of the strategic dialogue between the United States and Russia, which was formed during the Cold War and continued to be an important issue on the agenda in arms control negotiations between the states. The author provides arguments that indicate that the United States is relying on the main reason for the missile defence issue: the growing threat of a missile attack from North Korea and Iran. In response to the rapid development of missile programs in these countries, the United States decided to create a national and European missile defence.

The article also reveals the assessments of this decision by other international actors, including Russia, China and European states. It is shown that despite Washington's attempts to maintain cooperation with the Russian side, Moscow's negative reaction against the background of its destructive position on finding common approaches to mutual security assurance did not contribute to strengthening security in Europe. Reflecting on the impact of the U.S. decision to build the European missile defence on the stability of the European security system, the author concludes that this decision was justified by the threats that determined the security environment at the point. Moreover, the inconsistency of the perception of these threats as well as a number of reasons for the decision to build the Euro Missile Defence system in Europe did not contribute to the strengthening of European security. In addition, the inconsistency of the perception of these threats as well as a number of Russia's internal limitations became the reason for the latter to implement its own aggressive plans on the European continent.

Keywords: U.S., security, missile defence, Europe, NATO, Russia

ПИТАННЯ ПРО В ПОЛІТИЦІ США: ВПЛИВ НА ЄВРОПЕЙСЬКУ БЕЗПЕКУ

Максим Скрипник,

e-mail: skrypnyk.corp@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9212-9132>

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,
Україна, 65058, м. Одеса, вул. Дворянська, 2

Анотація

Поширення ракетних технологій у XXI ст. серед країн, що демонструють відкриту антизахідну політику, призвели до повернення в політиці США до питання розбудови системи національної протиракетної оборони. Однак, згодом Сполучені Штати оголошують про плани щодо розвитку європейської системи протиракетної оборони (ПРО). З огляду на зазначене, у статті досліджуються причини, які призвели до актуалізації питання ПРО в безпековій політиці Вашингтону, в тому числі ті, що обумовили появу ідей щодо розгортання європейської системи ПРО у XXI ст. Простежуючи історію окресленого питання наприкінці XX ст., автор розкриває його комплексність, що пов'язана як із неоднозначною оцінкою розбудови потенціалу ПРО у середині американського політичного істеблішменту, так і з міжнародною реакцією.

Зазначено, що перспективи, пов'язані із ПРО, залишаються ще за часів «холодної війни» та не виключався з порідку денного у переговорах між державами щодо контролю над озброєнням. Автор наводить аргументи, які вказують на те, що в питанні ПРО США спираються на головну причину: зростання загрози ракетного удару з боку Північної Кореї та Ірану, що вимагає відповідної реакції. Відповіддю на стрімкий розвиток ракетних програм цих країн стало рішення про розбудову національної та європейської системи ПРО. В статті розкриваються оцінки такого рішення з боку інших міжнародних акторів, зокрема Росії, Китаю та європейських держав. Показано, що пропри спроби Вашингтону підтримувати співробітництво з російською стороною, негативна реакція з боку Москви на тлі деструктивної позиції щодо пошуку спільних підходів до взаємного гарантування безпеки не сприяла посиленню безпеки в Європі. Розмірковуючи про вплив рішення США щодо розбудови ЄвроПРО на стабільність системи європейської безпеки, автор у висновках підсумовує, що таке рішення було обумовлене тими загрозами, що визначали безпекове середовище на поточний момент. Окрім того, невідповідність сприйняття цих загроз та низка внутрішніх обмежень Росії стали приводом для останньої реалізувати власні агресивні плани на європейському континенті.

Ключові слова: США, безпека, протиракетна оборона, ПРО, Європа, НАТО, Росія

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямків у політиці США є підтримка режиму нерозповсюдження зброї масового знищення, її матеріалів, технологій та засобів її доставки. Однак, у сучасних умовах глобалізаційного світу поширення ракетних технологій перетворилося на одну з ключових загроз національній безпеці. Зростаюча загроза ракетного удару актуалізувала питання розбудови системи протиракетної оборони (ПРО), яка від стратегічного діалогу між США та Росією перейшла на глобальний рівень на початку XXI ст. Це було пов'язано зі зростанням ризику ракетної загрози для національної безпеки США та їхніх союзників через отримання балістичних ракет низкою країн, що визнавалися потенційно ворожими до Сполучених Штатів. Однак, дії США щодо забезпечення власної безпеки

та безпеки європейських партнерів по НАТО зіткнулися з протидією з боку Росії, яка вбачала в цих діях загрози для власної безпеки та її потенціалу ядерного стримування. Таким чином, класична для міжнародних відносин дилема безпеки набула нового звучання вже у XXI ст., зокрема, через різне сприйняття загрози з боку розповсюдження ракетних технологій і зростання міжнародного тероризму.

Втім, і сьогодні це питання є одним із таких, що найбільше обговорюють як у політичному, так і у науковому середовищі. Масштабне застосування Росією ракет у війні з Україною змушує переглядати не тільки теоретичні, але й практичні підходи до проблем зміцнення національної безпеки та ролі ракетного потенціалу. Особливо актуальною ця проблема є для країн Європи, значна кількість яких активно обговорює можливість створення європейської спільної системи протиповітряної та протиракетної оборони. У цьому контексті доцільним виглядає вивчення попереднього досвіду розбудови ЄвроПРО та її значення для європейської безпеки.

Аналіз попередніх досліджень. Оскільки питання ПРО є невід'ємною частиною стратегічної стабільності та діалогу між ядерними наддержавами, воно є предметом постійної уваги науковців та аналітиків. Зокрема, К. Гілз та Е. Мананган (Giles & Managhan, 2014) аналізують історичні обставини, коли вперше США та Радянський Союз почали розмірковувати про важливість створення системи протиракетної оборони. Британські дослідники також розкривають особливості підходів радянської сторони до системи ПРО в стратегічному діалозі з Вашингтоном. Як елемент ядерного стримування протиракетну оборону розглядають Д. Бреннан та Дж. Голст (Brennan & Holst, 1967); Дж. Ліндсей, М. О'Ганлон, Ч. Глейзер та С. Феттер (Lindsay, O'Hanlon, Glaser & Fetter, 2002).

Еволюцію політики США щодо розбудови системи ПРО також вивчає А. Мурат-Борс, акцентуючи увагу на тому, що на теренах Європи вона базується на принципах неподільності та солідарності НАТО, справедливого розподілу ризиків і тягара відповідальності, а також прийнятті «розумних викликів» (Murat-Bors, 2018). Значна увага дослідників також прикута до місця системи ПРО у стратегічному діалозі Вашингтону та Москви у постбіполярний період. Зокрема, С. Пайфер (Pifer, 2012), С. Дукор, Е. Вейн Меррі (Duckor, Zakheim, Merry, Coates & Robbins, 2022), Т. Колліна (Collina, 2012) та інші вивчають реакцію Росії на плани США з розбудови європейського сегменту ПРО, дискутують щодо причин та наслідків такого рішення. Д. Кімбалл та С. Янг аналізують питання ПРО крізь призму контролю над озброєнням (Kimball & Young, 2001).

В українській політичній науці питання системи ПРО та її впливу на європейську безпеку вивчали такі вчені та аналітики як В. Бадрак (Badrak, 2001), О. Попович (Popovych, 2008), П. Сіновець (Sinovets, 2011, 2015), А. Шевцов (Shevtsov, 2007), О. Шевчук (Shevchuk, 2021-2022) та інші дослідники. Втім, з огляду на події попередніх десятиліть і сучасні виклики міжнародній безпеці, що, зокрема, мають місце на європейській геополітичній арені, дане питання залишається на порядку денному, а отже – потребує додаткового вивчення, зважаючи на подальший розвиток ракетних технологій та неоднозначне ставлення впливових міжнародних акторів до ракетної загрози, джерелом якої є не лише іранська та північнокорейська ракетні програми, але й військова агресія Росії проти України, статистика якої говорить про те, що за рік було використано за попередніми підрахунками майже 5 тис. ракет та здійснено близько 3,5 тис. авіаційних ударів (Ruda, 2023).

Метою статті є вивчення чинників, що обумовили розгортання Сполученими Штатами Америки системи ПРО в Європі. Зважаючи на комплексний характер досліджуваної проблеми, автор окреслює такі **завдання**: дослідити причини, що визначили політичний курс США на розгортання європейської системи ПРО у XXI ст.; вивчити реакцію інших акторів на ініціативу США щодо розбудови систем протиракетної оборони; проаналізувати наслідки такого рішення для стабільності системи європейської безпеки; проаналізувати сучасні акценти в політиці США щодо зміцнення протиракетної оборони, зокрема, на території Європи.

Виклад основного матеріалу. Вперше у Сполучених Штатах почали обговорювати важливість систем протиракетної оборони під час Другої світової війни. Ракетні удари, завдані Лондону фашистськими силами, змусили задуматися про подальші наслідки для безпеки США (Giles & Monaghan, 2014: 3). Нові розробки балістичних ракет тільки посилили відчуття загрози. Проте, усвідомлення можливих наслідків Карибської кризи сприяли підписанню Договору про обмеження системи протиракетної оборони (ПРО) 1972 року між США та СРСР. За цим Договором сторони зобов'язувалися обмежити можливості розгортання систем ПРО на власних територіях. Протягом другої половини 1970-х рр.. обидві держави створили власні системи ПРО обмеженої дії. Однак, згодом американська система ПРО була ліквідована, в той час як радянська була успадкована Росією та продовжує працювати у XXI ст. (Maliarevskiy et al., 2011: 16).

Разом із тим, вищезгадане не означало, що США відмовилися від ідеї захисту від ракетної загрози. Реалізація концепції Глобального захисту від обмежених ракетних ударів (*англ.* Global Protection against Limited Strikes), яка передбачала посилення безпеки Сполучених Штатів, їхніх збройних сил закордоном, та захист союзників від ракетних ударів із будь-якої точки планети, відбувалися у співпраці з радянською стороною. Зокрема, сторони домовилися щодо скорочення ядерних арсеналів та можливості побудови стратегічної системи захисту від загроз ракетного удару з боку ненадійних країн або несанкціонованого випадкового пуску ракет ядерною державою. Крім того, сторони також визнали, що побудова обмеженої ПРО не вплине кардинально на стан стратегічної рівноваги як основи міжнародної архітектури безпеки (Kimball & Young, 2001). І хоча між Вашингтоном та Москвою збереглися протиріччя у питанні дислокації систем ПРО, на початку 1990-х років очільники держав домовилися про розбудову спільної системи ПРО та спільні поступки в окремих питаннях Договору по ПРО 1972 року (Porovich, 2008: 159). В тому числі, сторони досягли компромісу щодо розмежування систем ПРО: будь-яка система, яка не випробувалася проти стратегічної цілі, вважається нестратегічною, а отже – не є предметом обмеження Договору по ПРО (Sinovets, 2011: 6-7).

Стрімке освоєння окремими країнами ракетних технологій змусили США переглянути підходи до ПРО. Так, у липні 1998 року спеціальна експертна комісія на чолі з колишнім міністром оборони Д. Рамсфельдом дійшла наступних висновків. По-перше, підкреслювалося зростання ризику ракетної загрози національній безпеці США та їх союзників, що є результатом зусиль низки країн потенційно ворожих до США з отримання балістичних ракет з хімічною, біологічною та ядерною зброєю.

Поряд із традиційними загрозами ракетного нападу з боку Росії та Китайської Народної Республіки (КНР), діалог з якими залишається досить непередбачуваним, виникають загрози ракетного нападу з боку таких країн як Кореїська Народно-Демократична Республіка (КНДР), Іран та Ірак. По-друге, останні три країни або так звані «країни-ізгої» можуть розробити балістичні ракети великої дальності протягом п'яти років після прийняття рішення про це (National Missile Defence, 2000). Але, вже за місяць Північна Корея випробувала свою балістичну ракету «Таеро Dong-1», яка, за словами представників Пхеньяну, була ракетою-носієм.

Ця подія продемонструвала, що північнокорейська ракетна програма розвивається швидше, ніж передбачалося раніше, і значно поширила позиції прибічників швидкого розгортання ПРО. І вже у 1999 році було прийнято Закон «Про національну систему протиракетної оборони», в якому зазначалося, що політикою США є негайне розгортання ефективної системи національної ПРО, здатної захистити територію країни від обмежених ударів балістичних ракет, як тільки це стане технологічно можливим (National Missile Defence, 2000).

За оцінками П. Сіновець, офіційною причиною створення національної американської ПРО було названо необхідність захисту території США від ракет «країн-ізгоїв», а також як реакція на занепокоєння через політичну нестабільність у Росії та Китаї, які володіють ядерною зброєю та засобами доставки, що породжує

ризик несанкціонованого запуску ракети у бік США або їхніх союзників (Sinovets, 2011: 8). К. Гілз та Е. Манаган додають, що тривалий час у своїх публічних заявах Сполучені Штати ігнорували можливість навмисного націлювання російського ядерного потенціалу і натомість зосередилися на загрозі удару балістичними ракетами з боку «країн-ізоїв» і, потенційно, терористичних організацій, а отже – й на необхідності адаптації до можливого обмеженого звичайного або ядерного удару по території США балістичними ракетами «країн-ізоїв» або навіть недержавних суб'єктів (Giles & Managhan, 2014: 7-8).

І все ж таки, президент У. Клінтон не поспішав переходити до практичної реалізації програми національної ПРО, що пояснюється його бажанням продовжувати консультації з Росією, а також положеннями Договору по ПРО.

Ситуація кардинально змінилася внаслідок терористичних актів проти США 11 вересня 2001 року. Якщо до цієї події політика Дж. Буша-мол. щодо розбудови національної системи ПРО та виходу з Договору по ПРО викликала критику не тільки всередині держави, але й за її межами, то нові реалії надали президенту США всі підстави до таких кроків. Тож, у відповідь на терористичну загрозу, 13 грудня 2001 р. США вийшли з Договору по ПРО. Це уможливило розробку та реалізацію програми протиракетної оборони. З цією метою 4 січня 2002 р. було створено нову установу, Агентство протиракетної оборони, що відповідало за дослідження, розробку і впровадження систем боротьби з ворожими ракетами. Оборона території США від атак балістичних ракет усіх діапазонів (на кожній фазі їх польоту), зміцнення збройних сил за кордоном та захист союзників – головні цілі, які мали бути досягнуті шляхом будівництва, випробування і введення в експлуатацію інтегрованої, багаторівневої системи ПРО (Murat-Vors, 2018: 108-109).

До 11 вересня 2001 р. американська дискусія висвітлювала негативний вплив планів президента щодо можливого виходу із Договору по ПРО на національну безпеку через подальше руйнування системи роззброєння та контролю за озброєннями, що залишалася ключовим елементом стратегічної стабільності, а також, наголошувала на активізації процесів розповсюдження ядерної зброї. Зокрема, голова Сенатського комітету з питань збройних сил К. Левін застерігав щодо вірогідності початку «спіралеподібної гонки контрзаходів та контр-контрзаходів» у тому разі, якщо Росія та Китай дадуть відповідь на односторонній вихід США з Договору по ПРО виробництвом, розгортанням і, можливо, продажем потенційним супротивникам Сполучених Штатів засобів протиракетної оборони (Levin, 2001: 3-4).

Також, вказувалося, що критичність загрози ракетних ударів з боку «країн-ізоїв» є не настільки високою, особливо беручи до уваги існуючий потенціал удару відплати як ефективного механізму захисту національної безпеки США (Sinovets, 2011: 24). Аналітики вказували і на технологічну невідповідність, яка не сприятиме ефективній діяльності системи національної ПРО. Цей аргумент надав підстави вважати, що президент Дж. Буш-мол., таким чином, намагався змінити керівну парадигму політики США у стратегічній сфері: можливість розгортання ефективної системи національної ПРО розглядалася скоріше як альтернатива традиційній політиці у сфері ядерного контролю та роззброєння, ніж як додаткова складова цієї політики (Sinovets, 2008: 88-91).

Якщо говорити про критику ззовні, то російська сторона використовувала міжнародну спільноту з метою вплинути на США та зупинити розбудову системи ПРО як таку, що є загрозою для стратегічної стабільності та процесу роззброєння. Одним з аргументів Москви був скепсис щодо здатності країн, проти яких США мали спрямовувати національну ПРО, виготовити балістичні ракети, що здатні досягти території Сполучених Штатів. Позиції Росії посилила підтримка з боку Китаю, який підозрював, що майбутня американська ПРО спрямована проти нього в той час, як він не володіє достатньо потужним арсеналом (Woolf, 2000).

Негативне ставлення Росії до планів США з розгортання системи ПРО

обумовлене, зокрема, і суттєвим технологічним відставанням. Як вказує О. Попович, російська ПРО на той час була лише «уламком протиракетної оборони Радянського Союзу», а розвивати новітні технологічні засоби для створення територіальної ПРО, а не лише окремих регіонів, не видавалося можливим через глибоку економічну кризу (Porovych, 2008: 161).

Значну стурбованість демонстрували і європейські партнери США, які вимагали від них провести переговори з російською стороною, аби зберегти позитивну тенденцію у роззброєнні. За цих умов президент Дж. Буш-мол. продовжив двосторонні консультації з Росією, обговорюючи, зокрема, й ідею Москви щодо створення спільної нестратегічної об'єктової системи ПРО та спільної ПРО в Європі як засіб забезпечення за необхідності оборони США, НАТО та Росії, а також запобігти тим самим порушення стратегічної стабільності та режиму ядерного роззброєння.

Внаслідок подій 11 вересня 2001 року противники розгортання системи ПРО в США значною мірою втратили свої позиції; американське суспільство та міжнародне співтовариство отримали доказ суттєвості та значущості загрози нападу з боку міжнародного тероризму та екстраполювали походження цього виклику на так звані «країни-ізої». Тож, проголошення Дж. Бушем-мол. виходу Сполучених Штатів із Договору ПРО як такого, що перешкоджає реалізації урядом США заходів, необхідних для захисту від майбутніх терористичних атак або нападів з боку країн, які викликають занепокоєння, було прийнято переважно схвально (Spring, 2004).

Початкові плани, оголошені адміністрацією Дж. Буша-мол., були орієнтовані здебільшого на загрозу з боку Північної Кореї, тому вони передбачали два райони наземних стратегічних протиракет у США – у Каліфорнії та на Алясці. Однак, розвиток ядерної програми та активна розробка Іраном балістичних ракет великого радіусу дії (Шехаб, Сіджіл), а також запуск супутника «Омід», змусили США переглянути ці плани. Згодом, було заявлено про розробку інтегрованої багаточарової оборони, яка була б здатна атакувати боеголовки та ракети на всіх етапах польоту та, зрештою, забезпечити глобальний захист від ракет будь-якої дальності. У рамках цієї програми адміністрація Дж. Буша-мол. почала планувати європейський пункт протиракетної оборони для перехоплення балістичних ракет, запущених із Близького Сходу (Giles & Monaghan, 2014: 11).

Отже, одним із головних завдань Вашингтону в першій декаді XXI ст. було проголошено попередження потенційної загрози для своїх союзників по НАТО. Тому, адміністрація Дж. Буша-мол. висунула концепцію побудови у Східній Європі третього позиційного району системи ПРО США. Ця концепція передбачала встановлення стаціонарної станції радіолокації супроводу цілей та наведення протиракет у Чехії та десяти протиракет далекого перехоплення шахтного базування GBI у Польщі (Maliarevskiy, Shevtsov & Brezhnieva, 2011: 17). Окрім того, передбачалося розгортання додаткової мобільної радіолокаційної станції в одній із країн, яка знаходилася на меншій відстані від Ірану.

Проте, Москва дуже різко відреагувала на такі плани Вашингтону. Зокрема, у своїх заявах представники Росії постійно підкреслювали, що вони не вбачають такої загрози, що потребує розбудови європейської складової ПРО США, яка, на їхню думку, спрямована проти Росії та слугуватиме для моніторингу російського стратегічного потенціалу, нейтралізації російських можливостей для удару відплати (Giles & Monaghan, 2014: 12; Sinovets, 2011: 10). Як висновок, поява баз в Польщі та Чехії є підґрунтям для подальшого нарощування американської стратегічної інфраструктури в регіоні, що у загальному підсумку є новою фазою гонки озброєнь.

За таких обставин Москва вдається до контрзаходів, намагаючись переконати США, що вартість європейського сегменту ПРО буде надто високою, оскільки Росія розглядатиме можливість виходу з Договору про ракети малої та середньої дальності та Договору про звичайні збройні сили в Європі, а також розгортання оперативнотактичних ракетних комплексів «Іскандер» у Калінінградській області.

Ці погрози в дусі «холодної війни» у сукупності з великими фінансовими втратами США через антитерористичні операції в Афганістані та Ірані, а також внаслідок міжнародної фінансової кризи та посилення інших акторів у різних регіонах світу визначили намагання Б. Обами покращити відносини з Росією. І одним з його рішень стала реконфігурація ЄвроПРО, зокрема відмова від «чеського» та «польського» сценарію, заміни запланованих GVI на системи «Іджис» (*англ.* Aegis) з перехоплювачами SM-3 – морського та наземного базування, а також розміщення радару в Туреччині (Hildreth & Ek, 2011). Ба більше, США виступили із пропозиціями щодо поглиблення координації між системами ПРО НАТО та Росії, а також створення центрів з обміну інформацією, планування та координації роботи ПРО. Проте, Москва не пристала на запропонований формат співробітництва, продовжуючи політику погроз та звинувачень (Collina, 2012).

В умовах, коли регіональна загроза ракетного удару для європейських країн зростала, США прийняли рішення продовжувати розбудову системи ЄвроПРО відповідно до стратегії «поетапного адаптивного підходу» як єдиного Північноатлантичного проекту за рахунок залучення країн Східної та Північної Європи. Такий підхід оцінювався як більш продуманий з точки зору наявних ракетних загроз для США та Європи (перехоплення ракет малого та середнього радіуса дій вже на той час з перспективою блокування міжконтинентальних балістичних ракет у подальшому). А також він вважався більш вагомим стратегічно у протистоянні ракетним загрозам не тільки з боку «країн-ізгоїв», але й визнаних ядерних держав.

Якщо оцінювати успіхи президента Б. Обами у контексті європейської безпеки, варто зазначити, що на користь його концепції слугувала й інтернаціоналізація його пропозицій союзникам по НАТО. Наміри Б. Обами залучити регіональних партнерів до створення європейської ПРО посилювали імідж США як відкритого до діалогу партнера, а сприйняття їхніх пропозицій – як можливість залучення до прийняття спільних рішень. Необхідно відзначити також, що розширення кола партнерів та зони покриття системи протиракетної оборони спроможне посилити потенціал стримування країн, які здатні порушити регіональний баланс сил та створити ракетно-ядерний арсенал.

Таким чином, Сполучені Штати намагалися посилити режим нерозповсюдження ядерної зброї та ракетних технологій шляхом позбавлення потенційних порушників режиму можливості використання цієї зброї, а відповідно – стимулу до одержання ракетно-ядерного потенціалу, що у підсумку, також, мало сприяти посиленню європейської безпеки.

В той час, як безкомпромісна негативна позиція Росії демонструвала все очевидніше, що її підходи до взаємодії в рамках побудови ЄвроПРО формуються за принципом «подвійного ключа», що передбачає взаємозалежність від колективних рішень щодо збиття ракет, та надання юридично зобов'язуючої гарантії від НАТО. Після анексії Криму та початку російсько-українського конфлікту у 2014 р. це відчуття особливо посилювалося в таких країнах, як Польща, Литва, Латвія, Естонія, які мали увійти у сферу російської ПРО за планами Москви. І хоча Вашингтон регулярно здійснював спроби продовжити діалог із Москвою з питань стратегічної стабільності, остання сприймає будь-які кроки США щодо гарантування безпеки партнерів по НАТО як загрози для російської держави (Sinovets & Renz, 2015: 10-11).

Тим не менш, позиція Росії не змогла схилити США до відмови від окресленого курсу на реалізацію їх власних планів щодо ПРО. Свідченням тому був і той факт, що колишній президент Д. Трамп, який вступив на посаду у 2017 р., у своїй інавгураційній промові оголосив про розробку найсучаснішої системи протиракетної оборони задля захисту США від нападу з боку Ірану та Північної Кореї (Murat-Bors, 2018: 110).

Незмінною залишається позиція Росії щодо НАТО, підвищення його обороноздатності та розширення, що традиційно сприймається як потенційна

загроза російським геополітичним інтересам та безпеці. Так, наміри протистояти поширенню американського впливу, у тому числі – через посилення безпеки партнерів по НАТО, виявилися для Росії однією із зручних причин для перетворення збройного російсько-українського конфлікту на де-факто повномасштабну війну Росії проти суверенної України, про який у Стратегії національної безпеки США від 12 жовтня 2022 р. також йдеться як про війну, а не конфлікт. Не зважаючи на російську агресію, ба більше – через неї, країни НАТО рішуче продемонстрували свою згуртованість на Мадридському саміті НАТО у червні 2022 р., ухваливши Стратегічну концепцію НАТО – 2022, в якій наголошується на тому, що «сили і засоби стримування та оборони НАТО ґрунтуються на відповідному поєднанні сил і засобів ядерної, звичайної і протиракетної оборони, доповнених космічними та кібернетичними можливостями» (Ballistic missile defence, 2022).

Протиракетна оборона залишається одним із важливих напрямів посилення обороноздатності США та їх союзників. Покращення та розгортання ПРО набуває особливої актуальності з огляду на такі фактори: «жорстоку і неспровоковану війну Росії проти її сусіда України», яка «зруйнувала мир в Європі і вплинула на стабільність у всьому світі»; втручання Ірану у внутрішні справи сусідів, поширення ним ракет та безпілотників через підставних осіб, розвиток власної ядерної програми, «що виходить за рамки будь-яких цивільних потреб, яким можна довіряти»; та розширення «незаконних» ядерних та ракетних програм КНДР (National Security Strategy, 2022: 3, 11-12).

Сучасні сили і засоби протиракетної оборони США, які суттєво підвищують обороноздатність партнерів по НАТО та загалом сприяючи розвитку ПРО Альянсу, поміж іншого включають: ПРО передового морського базування «Іджис» – чотири кораблі (Рота, Іспанія); Систему командування та контролю, управління боєм і зв'язку (С2ВМС) (Рамштайн, Німеччина); РЛС ПРО передового базування і раннього попередження AN/TPY-2 (Кюречик, Туреччина) (NATO, 2022).

Підтримка європейської оборонної системи продовжує надаватися Сполученими Штатами у рамках Європейського поетапного адаптивного підходу або ЄПАП (*англ.* European Phased Adaptive Approach – ЕРАА), який було започатковано ще за президента Б. Обами у 2009 році. Від самого початку, ЄПАП став внеском США в систему протиракетної оборони НАТО та призначався для захисту Європи від балістичних ракет малої, середньої і проміжної дальності, що запускаються з Ірану (Kimball, 2022).

Наразі, у зв'язку з російським вторгненням в Україну, НАТО працює над посиленням оборони Східної Європи за допомогою нової місії зі встановлення «повітряного щита». Місія об'єднує підрозділи протиракетної та протиповітряної оборони країн НАТО та покликана забезпечити створення «майже безшовного щита від Балтійського до Чорного моря». Реалізація такого проєкту значною мірою уможлиблюється завдяки американським системам ПРО Patriot, які вже встановлено Сполученими Штатами, Німеччиною та Нідерландами на території Словаччини та Польщі. Більше того, Україна також має перспективи отримати системи Patriot задля підтримки своєї обороноздатності (Cancian & Karakoeployed, 2022; Starr & Liebermann, 2022).

Європейські партнери активно співпрацюють над зміцненням Інтегрованої системи протиповітряної та протиракетної оборони НАТО або НАТІСПРО (*англ.* NATO Integrated Air and Missile Defence System – NATINAMDS), успіх якої залежить, у тому числі, і від підтримки американського ЄПАП (а саме, фаз з I по III). НАТІСПРО може бути значно посилена через реалізацію Європейської ініціативи «Небесний щит» (*англ.* European Sky Shield Initiative – ESSI). 13 жовтня 2022 р. спільний лист про намір щодо розвитку цієї ініціативи підписали 14 країн-членів НАТО та Фінляндія (NATO, 2022). До реалізації ініціативи 15 лютого 2023 р. також приєдналися Данія та Швеція, збільшивши число учасників до 17 країн. (European Sky Shield, 2023). Плануючи шляхи посилення ПРО учасників ініціативи, міністр

оборони Німеччини, яка очолює ESSI, перерахував можливі компоненти проекту, сумісні із НАТІСПРО, а саме – ізраїльсько-американська система позаатмосферної протиракетної оборони Arrow-3, американська система середньої дальності Patriot та німецька система ППО малої дальності IRIS-T SLM (Gotkowska, 2022). Таким чином, технології та системи ПРО США залишаються серед пріоритетних у питаннях розбудови ЄвроПРО.

Важливо також зазначити, що США зацікавлені не лише у наданні систем ПРО європейським країнам, але й у їх максимально ефективному використанні. З цією метою, у лютому 2023 р. було анонсовано наміри Сполучених Штатів щодо створення для союзників по НАТО навчального центру із застосування високомобільних артилерійських ракетних систем або HIMARS. Така програма навчання буде доступна для країн НАТО, включаючи Естонію, Польщу та Румунію, які мають дозвіл на купівлю далекобійних артилерійських систем США (Ekskliuzyv: SShA, 2023).

Протиракетні системи HIMARS були надані Україні Сполученими Штатами задля захисту від російської агресії у вересні 2022 р. (Kotlyar, Lymar & Ahieieva-Karkashadze, 2022: 15). Вони зарекомендували себе як ефективне оборонне озброєння, тому попит на ці системи стрімко зростає серед країн Східної Європи. Зокрема, Державний департамент США вже схвалив продаж 18 пускових установок HIMARS Польщі. Системи HIMARS забезпечують оборону і країн Балтії. Шість одиниць техніки також очікуються в Естонії (у 2024-2025 роках). Вважається, що саме цей вид зброї вже «змінив темп війни» в Україні (Ekskliuzyv: SShA, 2023). На перспективу така тенденція обумовлює збільшення обсягів їх виробництва (Denkovych, 2023).

Висновки. Ідея розбудови системи протиракетної оборони від самого початку ґрунтувалася на підвалинах захисту національної безпеки та території США та країн-союзників. Розвиток ракетно-ядерного потенціалу держав США та радянського союзу обмежувало проблемою стратегічним діалогом між ядерними державами. Але із завершенням «холодної війни» спостерігається поширення технологій та зростання кількості держав, які розвивають ядерні та ракетні програми. Однак, головна проблема полягає в їхній антизахідній політиці, що сприяло актуалізації проблеми захисту США та їхніх союзників від потенційних ракетних ударів з боку таких країн, як Північна Корея та Іран. І хоча на початковому етапі реалізація ідеї побудови національної ПРО піддавалася критиці, то після випробувань північнокорейської ракети та терористичних актів проти США адміністрація Дж. Буша-мол. перейшла до практичного втілення цієї програми, в тому числі – започаткувавши розбудову європейської частини ПРО.

Разом з тим, варто врахувати, що навіть в умовах терористичної загрози та розвитку ракетно-ядерних програм Ірану та Північної Кореї, існували скептичні настрої щодо необхідності ЄвроПРО. По-перше, категорично проти планів США виступала Росія, яка через технічні та економічні обставини не могла бути конкурентом для Сполучених Штатів, але намагалася зберегти позиції наддержави, як це було протягом «холодної війни». Загрозлива риторика Москви з обережністю сприймалася окремими партнерами США по НАТО, що на тлі негативного ставлення Китаю змусило адміністрацію Б. Обама активізувати стратегічний діалог із Росією. Проте, сторони так і не змогли досягти консенсусу через категоричні та неприйнятні для НАТО вимоги щодо спільного контролю над ЄвроПРО та гарантій безпеки для Росії. А подальша агресивна політика Москви щодо України тільки загострила відчуття небезпеки в Польщі, країнах Балтії та Румунії, які активно підтримали плани з реалізації ЄвроПРО на їхній території з метою захисту не стільки від загроз ракетних ударів з Ірану, скільки з боку Росії. На жаль, поточні події тільки підтверджують їхню позицію та важливість побудови ПРО для забезпечення європейської безпеки.

REFERENCES

- Badrak, V.** (2001). Porohova derzhava ne mozhe zalyshtytisia za porohom. *ZN, UA*. Retrieved from <https://cutt.ly/c7xdLmf> [in Ukrainian].
- Ballistic missile defence. (2022). *NATO*. Retrieved from <https://cutt.ly/X7xdNpd> [in English].
- Brennan, D.G. & Holst, J.J.** (1967). *Ballistic missile defence: Two views*. London: Institute for Strategic Studies [in English].
- Cancian, M.F. & Karakoeployed, T.** (2022). Patriot to Ukraine: What does it mean? *CSIS: Center for Strategic & International Studies*. Retrieved from <https://cutt.ly/o7xd6Tz> [in English].
- Collina, T.** (2012, January-February). U.S.-Russia missile defense talks deadlock. *Arms Control Association*. Retrieved from <https://cutt.ly/f7xfvj3> [in English].
- Denkovych, Ya.** (2023). SSHA zbilshuiut vyrobnytstvo HIMARS pislia uspishnykh rezultativ na viini v Ukraini. *TSN*. Retrieved from <https://cutt.ly/F7xfdlU> [in Ukrainian].
- Duckor, S., Zakheim, D., Merry, E.W., Coates, V. & Robbins, E.** (2022). Europe and Russia's new war. *AFPC*. Retrieved from <https://cutt.ly/w7xfIVh> [in English].
- Ekskliuzyv: SSHA planuiut stvoryty tsentr navchannia HIMARS v Yevropi. (2023). *Holos Ameryky*. Retrieved from <https://cutt.ly/v7xfvHn> [in Ukrainian].
- European Sky Shield Initiative gains two more participants. (2023). *NATO*. Retrieved from <https://cutt.ly/p7xfQAM> [in English].
- Giles, K. & Managhan, A.** (2014). *European missile defense and Russia*. Carlisle Barracks, PA: United States Army War College Press [in English].
- Gotkowska, J.** (2022). Germany's European Sky Shield Initiative. *OSW: Centre for Eastern Studies*. Retrieved from <https://cutt.ly/Y7xfOKi> [in English].
- Hildreth, S.A. & Ek, C.** (2011). *Missile defense and NATO's Lisbon Summit*. *CRS Report for Congress*. Retrieved from <https://cutt.ly/X7xfFeg> [in English].
- Kimball, D.** (2022). The European Phased Adaptive Approach at a glance. *Arms Control Association*. Retrieved from <https://cutt.ly/Z7xfKC9> [in English].
- Kimball, D.G. & Young, S.W.** (2001). National missile defences and arms control after Clinton's NMD decision. Retrieved from <https://cutt.ly/t7xfSX> [in English].
- Kotlyar, Yu., Lymar, M. & Ahicieva-Karkashadze, V.** (2022). The U.S.–European coordination for assisting Ukraine, reviving the Alliance and protecting european values. *American History and Politics*, 14, 7-20. <https://doi.org/10.17721/2521-1706.2022.14> [in English].
- Levin, C.** (2001). A debate deferred: Missile defense after the September 11 attacks. *Arms Control Today*, 31 (9), 3–5. Retrieved from <https://cutt.ly/E7xgrBi> [in English].
- Lindsay J.M., O'Hanlon, M.E., Glaser, Ch.L. & Fetter, S.** (2002). Limited national and allied missile defense. *International Security*, 26(4), 190–201. Retrieved from <https://cutt.ly/B7xggHU> [in English].
- Maliarevskiy, Ye.V., Shevtsov, A.I. & Brezhnieva, T.V.** (2011). *Rozvytok yevropeiskoi systemy protyraketnoi oborony:pozytsiia Ukrainy: analitychna dopovid*. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
- Murat-Bors, A.** (2018). Modern assumptions of the American ballistic missile defence system against the background of historical concepts and programmes. *Security and Defence Quarterly*, 22(5), 99–131. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0012.7844> [in English].
- National missile defence in the US. Post 148. (2000). *Post Note*. Retrieved from <https://cutt.ly/q7xgTlf> [in English].
- National Security Strategy*. (2022). Washington: White House. Retrieved from <https://cutt.ly/V7xgAwY> [in English].
- NATO (2022). *MDAA: Missile Defense Advocacy Alliance*. Retrieved from <https://cutt.ly/h7xgJEW> [in English].
- Pifer, S.** (2012). The future course of the U.S.-Russia relationship. *Brookings*. Retrieved from <https://cutt.ly/o7xgChf> [in English].
- Popovych, O. I.** (2008). *Dosvid stvorennia Spoluchenyi Shtatamy Ameryky systemy protyraketnoi oborony krainy protiahom 90-kh rr. XX st.* Retrieved from <https://cutt.ly/d7xg3aS> [in Ukrainian].
- Ruda, O.** (2023). Skilky raket za rik Rosiia vypustyla po Ukraini: V ZSU vidpovily. *TSN*. Retrieved from <https://cutt.ly/g7xg6Pq> [in Ukrainian].
- Shevchuk, O.** (2021-2022). Amerykansko-polski vidnosyny v stratehii NATO. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*, 3, 54-61 [in Ukrainian].

-
- Shevtsov, A.** (2007). US ABM system deployment in Europe, global and regional security aspects. *Ukraine-NATO*, 4, 28–37 [in Ukrainian].
- Sinovets, P.A.** (2008). *Dvulikii Yanus ili Teoriia yadernogo sderzhivaniia v XXI veke*. Odessa: Feniks [in Ukrainian].
- Sinovets, P.A.** (2011). *Nova arkhitektura Yevropeiskoi systemy PRO u planakh Spoluchenyi Shtativ Ameryky: Hlobalni stratehichni naslidky i znachennia dlia Ukrainy: Analychna dopovid*. Odesa: Feniks [in Ukrainian].
- Sinovets, P. & Renz, B.** (2015). Russia's 2014 military doctrine and beyond: Threat perceptions, capabilities and ambitions. *Research Paper: Research Division – NATO Defense College, Rome, 117*. Retrieved from <https://cutt.ly/O7xhhEv> [in English].
- Spring, B.** (2004). The operational missile defense capability: A historic advance for the defense of the American people. *The Heritage Foundation*. Retrieved from <https://cutt.ly/b7xhxDG> [in English].
- Starr, B. & Liebermann, O.** (2022). Exclusive: US finalizing plans to send Patriot missile defense system to Ukraine. CNN. Retrieved from <https://cutt.ly/u7xhEfi> [in English].
- Wolf, A.F.** (2000). Anti-ballistic missile treaty demarcation and succession agreements: Background and issues. CRS Report for Congress. Retrieved from <https://cutt.ly/x7xhIW0> [in English].